

Historien om Lecaværket på Røsnæs

- Baseret på anekdoter fra tidligere ansatte og lokale.

I bogen "Geologi på Røsnæs" fremgår det, at Geologer længe har vidst, at der var plastisk ler på sydskrænterne af Røsnæs og i særdeleshed i kystklinten syd for Kongstrup, i kystklinten syd for Elverdam og ved de sydvendte jordarealer syd for Møllegården.

Det plastiske ler har forårsaget talrige udskridninger langs Røsnæs Sydkyst. Da den sidste is smeltede bort fra Sydkysten, stabiliserede permafrosten endnu et stykke tid de opskudte og foldede jordlag, og erosionsdalene havde svært ved at skære sig ned i permafrostlaget. Da permafrostlaget tøede op, begyndte tyngdekraftbetingede udskridninger at indtræffe.

I Stenalderhavets tid, hvor både havniveau og grundvandsspejl lå højere end i dag, eroderedes stejle kystklinter og erosionskløfter skar sig fra stranden og op i landet. Klintpartierne imellem dalene begyndte at skride ud.

Da havniveauet senere sænkedes, uddybede erosionsdalene yderligere, og nåede ned til det plastiske ler i foldekernerne. Gletsjer af plastisk ler begyndte nu at brede sig mellem dalene ned til havet. Gletsjer fødes den dag i dag de steder, hvor erosionen inklusiv den menneskeskabte, har blottet det op pressede plastisk ler, og bringer det i unormal kontakt med de Kvartære bjergarter i dalsiderne.

Det plastiske ler blev udnyttet i leca-fabrikationen. Der hvor lecafabrikken åbnede grave, er det tydeligt at se den fortsatte udskridningsstrukturer, nærmest som en gletsjer, der flyder ud i havet.

Der er også klinter, hvor der ikke er gravet, og de flyder også ud på samme måde som en gletsjer.

I 1930erne fandt man ud af, at det plastiske ler kunne isolere, og man gravede det op af lergrave i Kongstrup klinter, kørte det på tipvogne op og på lastbiler til Sydhavnen i København. Det var en meget besværlig, og ikke rentabel måde, at få brændt leret til klinker på.

På hele sydsiden af Røsnæs kan man finde plastisk ler, og det glider ud som en gletsjer. På sydsiden af Røsnæs er der etableret 12 lergrave, mange af dem fremstår som landskabssår og andre som moser.

Fra 1947 og lecafabrikken stod færdig i 1949

Lemvig Møller var stor grossist inden for jern, og derfor havde de pengene til at opkøbe gårde og jordarealer til lerproduktionen. Når de havde tømt jorden eller klinterne, solgte de jorden tilbage for meget mindre end de havde givet. Klinterne stod nu også tilbage som store åbne sår i landskabet og meget følsom for højvande og blæsevejr, da havet nu havde frit løb ind i halvøen og kunne erodere de stejle moræneklinter, der stod tilbage. Dette sker også i dag.

Ejnar Kamstrup (ingeniør) var direktør i Kongstrup på Røsnæs og i Randers, og ansat hos Lemvig Møller.

Lecaklinkerne på Kongstrup Lecafabrik blev fremstillet i 4 forskellige størrelser og fremstillingen fandt man ud af, at de blærede op ved hjælp af en bestemt blanding med sulfid (restprodukt fra papirfremstilling), og en bestemt brænding.

Lecakugler i grus, nødder og ærter og det blærede op under brændingen.

Kortlægning foregik ved hjælp af jordprøver, hvor de på flere klinter borede op til 20-30 meter ned. Når turen går til stranden fra naturrummet, går stien langs en lergrav på Olav Kristiansens jord og videre ned til det næste landmarks ved den første sydvendte lergrav i Kongstrup klinten.

Fremstillingen fra start til slut

Vognmand Olav Jensen kørte lastbiler med leret fra forskellige lergrave på Røsnæs. Det blev hældt ned i et hul, videre af transportbånd til ældteriet(møllen), hvor det blev skåret i skiver og lagt ind i ovnen. Inde i ovnen hang der metervis af metalkæder, der slog leret i stykker, ovnen blev reguleret af brænderen til ca. 1150 grader, og energien til det var olie og kul. For enden af ovnen sad en knuser og knuste dem til forskellige størrelser, så kom det op i en valsekasse og blev afkølet. Derfra igennem forskellige netstørrelse og sorteret op i 4 siloer. Lastbiler kørte ind under, og blev fyldt op fra forskellige siloer.

Afhentes i løs vægt og kunne fyldes i sække. Et rør ned fra hver silo og 3 mand til at fylde en sæk. Det har været hårdt at stå der en hel dag, og meget støvet.

Der var 6 mand på arbejde i 3 holds skifte fra 1949- 1981: En reparatør, rensemand, brænder, smører, lermænd, fyldte i sække.

Da flamingo og glasuld m.m. blev udviklet, kunne leca ikke bruges mere til isolering i samme grad. Det kunne kun betale sig at lave lecaklinker til byggelementer, i form af lecablokke som vi kender dem i dag. Fabrikken i Kongstrup lukkede i 1981.

Hvad betød fabrikken for Røsnæs?

Ca. 40 arbejdspladser i 1930erne og få år efter krigen. På fabrikken var der kantine, kontorer og brusebade. Enorm mange huse blev isoleret med leca og i 1972 havde vi energikrise, hvor vi blev tvunget af omstændighederne til at isolere vores huse, da fyringsolie steg meget i pris.

Terkil, der blev ansat på lecafabrikken i 1962, fortæller i en lille anekdote, at værkføreren ved ansættelsessamtalen sagde, at man så helst, at man boede lokalt på Røsnæs, og derfor købte Terkil et hus i Nostrup.

Den natur man ser ved lergraven i Kongstrup er det åbne sår efter lerudgravning fra 1930erne. Graven er groet til med tjørn og slåen, og ingen udefra lægger mærke til, at der engang var et kæmpe krater ned i undergrunden. En tunge af moræne udgør et spor i det åbne landskab og det er overjorden, der i sin tid blev lagt der. Det er det vi i dag kalder natur.

Der blev lavet en del borer på Røsnæs sydkyst og ofte borede man helt op til 30-40 meter ned.

En boringsprofil er: Øverste lag: moræne. Næste lag er lysere blågrønt kalkholdigt, mørkere olivengrønt, chokoladebrunt, teglrødt med kalkkonkretioner, flerfarvet, rustrødt, brunrødt, askeførende mørkt ler, sort ler underst. Der er også gravet ler i golfbanen og øst for lergraven i Kongstrup. Begge fremstår i dag som store moser.

En snak med Gunnar Sørensen, Elverdamsgården

Lecafabrikken købte midt i 1950erne sydklinten ved Elverdamsgården. Her gravede de ler i nogle år. De nåede at grave 22 meter ned og blottede moræneskrænter står tilbage. I dag kan ses, hvordan maskinerne har skrabet ned langs kanten. I denne lergrav nåede de at grave så langt ned, at de blev bange for at skrænterne styrtede sammen og ned over udgravningen. En sommerhusgrund blev halveret over en nat.

Man kunne se hvordan arealet sank meter for meter. I dag ligger grunden i to etager. Da udgravningen stoppede reetablerede de så god de kunne, noget af overjorden blev lagt tilbage i udgravningen, men i bunden af det nu tilgroede areal, findes små dybe moser. Tilbage mod havet står en ensom moræneklint, der nu er ved at bukke under for erosionen af storme og højvande. Når først den er væk, har højvandet frit løb ind i Røsnæs halvøen.

Det plastiske ler ses også øst for Dyrehøj og i den vestlige ende af Elverdammens jordarealer. Klinten skrider ud og det er tydeligt at her også er plastisk ler, der flyde ud i fjorden som en gletsjer. Der har ikke været gravet her, men det plastiske ler har samme egenskaber som i lergravene.

Leca købte Møllegården i 1962 og solgte den tilbage til Tove og Jens Rasmussen i 1973. Syd for Møllegården er der store dybe moser fra udgravninger. Slettenshage som også ligger syd for Møllegården ligger tilbage som en kæmpe mose fra lerudgravning. Syd for Fjordbakken i Ulstrup (nord for rensningsanlægget) ligger en stor mose fra udgravning.

Inden lereventyret stoppede forsøgte man at grave i Bjørnstrup, men leret var ikke så godt. På et tidspunkt var der ikke mere ler, og nu blev leret gravet i Holmstrup og kørt til Røsnæs. Produktionen blev for dyr og leret var for dårligt, så produktionen blev overtaget af en lecafabrik i Randers. Den eksistere stadigværk og laver lecaklinker til lecablokke.

Kongstrup Mark hed det før der kom en lecafabrik, så naturrummet ligger altså på det, der før 1940 blev kaldt Kongstrup Mark. Det har formentlig været dårlig landbrugsjord, vel nærmest klinger eller græsmark til landsbyens græsædende dyr.

Dette var lerproduktion fra 1930'erne til 1981. Efter 1981 lå fabrikken øde hen, og blev ikke brugt til noget. I slutningen af 1980erne blev skorstenen sprængt væk. Kalundborg Kommune overtog den, og den blev brugt til genbrugsstation i ca. 6 år fra omkring 1990 til 1996. Herefter blev den revet ned og arealet blev reetableret som grønt område. I 1998 står området som det gør i dag, og hurtigt bliver der sat fårehold ud for at holde græsvækst og bjørnekløer nede.

Så ringen er sluttet og Kongstrup Mark bliver nu igen brugt som græsmark til græsædende husdyr, og andre vandrede folk. Sådan slutter beskrivelse af lereventyret på Røsnæs for denne gang.